

satisfer a l'honor de mon companyó» (*Somni, NCl.*, 85.15); «los ornements que portes ab tal supèrbia e *ultracuydament*» (text de XIV-XV, *DAG.*)⁸ *Ultracuidadament*, adv. [*DFA.*], la variant ant. *oltre-* en unes ordenances de templers del S. XIII: «si dos frares o més seran ensemps e la un d'ells se portarà *oltre cuydadament* contra altre frare, no-l deu diffamar ni al poble ni al prior» (Miret, *TemplH*, p. 544).

Ultracuidança (variant *oltra-*) 'presumpció, confiança excessiva en si mateix' [*AFebrer* «La *oltra cuidança* 10 lur no'ls ges nova» (*Inf.* VIII, 124, traduint l'it. «Questa lor tracotanza non è nova»); F. de Malla «de vostra cort no'm vull may departir; car aquell qui se'n lunya ve a cats (=cas) mal per gran *ultracuydança*» (*Pecador remut, DAG.*)]. *Ultracuidar* (?).⁹ *Ultracuidat*, 15 *-da* (variant *oltra-*) 'presumptuos i menyspreador d'altres' [Llull «... los hòmens presumptuos, *oltracuidats* --» (*Contempl.*, 126.5); S. XIV, *Facet* (*Rom.* XV, 217, v. 1441); Eiximenis «Car lagotejar ofici és de troter o de bacallar o de pagès *oltracuydat*, quant se veu perseguir o aterrar pus no ha altres armes» (*Llibre de Dones, DAG.*); «Socrates li dix que ... si prenía muller ... poria hauer sogra parlera e *oltracuyda-da*» (*Eximplis e Mir.* II, 48)].¹⁰

Ultramar (variant antiga *oltramar*) [*Hom. d'Org.* 25 «anà él per les teres d'*oltra mar*» (7v1); a. 1268 «totz los frares qui van *oltramar*» (Miret, *TemplH*, 549); 1272 «It. porpra o cendat d'*Oltramar* o d'Espanya ...: 3 dr.» (*Tarifa Corr. Bna., EntreDL* I, 159); Llull «Dés no volia que ells possehisen la Santa Terra d'*ultramar*» (*Blanq.* II, 146.22); 1315; 1389; StVicentF «Axí és de la fe de Jesuchrist, que Jesuchrist vingué de *ultramar*, de la glòria de paraís» (*Sermons* II, 58.10); 1440 «la galea d'En Çaplana qui anava en *ultramar*» (*Man. Ardit* I, 426); *blau d'ultramar* 'lapis 35 làtzuli polvoritzat' (Lab. 1840)]. *Ultramarí*, *-na*, 'que està a l'altra part del mar', 'vingut d'ultramar' [Jaume I «E i: matí que nós devalèvem a la albergada nostra, que era al peu de la alqueria, si-havia una tenda *oltra marina* que nós havíem prestada a Don 40 Garcia Romeu --» (*Cròn.*, cap. 323, Col. Pop. Barc., VI, 50); «... terres *ultramarines* ...», a. 1381 (*AlcM*); Belv. 1805; Lab. 1840; subst. pl. 'dit de les coses que ens vénen de l'altra part del mar, esp. els comestibles' (Lab. 1888)].⁴⁵

Ultramundà, *-ana* [Lab. 1888]. *Ultramuntà*, *-ana* [Lab. 1840]; *ultramuntanisme* [*ultramon-*, Labèrnia 1888].

Ultrapassar 'anar més enllà (d'un límit)', 'estar per sobre (d'algú o d'alguna cosa) en qualitat o quantitat': 50 «qui en lonc, pregon, ni en latz / no pogren negun loc aver / ... / ans covengren *ultra passar* / lo cel infinidament» (Llull, *Rims*, ed. 1936-1938, II, 89); «Mas a l'entorn d'un jovencell ardit qui porta als ulls y al front la gentilesa agoserada de son avior, qui ja 55 sap demanar noms y fets de son casal, desitjós de *ultrapassar-los*» (*Jocs Florals*, 1870, 29, *DAG.*); exs. de Pons i Massaveu, JPla i ABartra en *AlcM*]; *ultrapassament*.

Ultra-, com a prefix significant 'més enllà, en grau 60

excessiu na estat molt productiu, igual que en el pas-sat, en els temps moderns: *ultraatòmic*, *ultracel* 'més enllà del cel' (usat per SRussinyol, *AlcM*), *ultracentenari*, *ultragasós*, *ultrabumà* (*AlcM*), *ultramicroscòpic*, *ultranatural* (usat per PBertrana, *AlcM*), *ultraorgànic*, *ultrapirinenc*, *ultraterer* (Noller), *ultraterrenal* (Espriu), *ultratomba* (Pons i Mass., Espriu), *ultratropical*, *ultraviolat*, *ultrazodiacal*.

¹ Com fa constar *DECH* v, 711b22ss. en algun autor arcaic, sobretot en Aragó, pot aparèixer esporàdicament la forma popular com en aquest passatge de *Cronicón Villarense* «... *oltras* los monç ... *oltras* fium de Danubium ...» (*BRAE* VI, 207, 215). —

² El text francès (ed. de Pauphilet, Paris 1923) duu: «... il point *oultre* et revient arriere et voit le cheval ...» (p. 132); notem *poindre* «éperonner le cheval» (God.). — ³ El *DECH* s.v. *último*, n. 1, fa constar que el valencià Timoneda en els seus escrits castellans fa servir *ultra que*, que devia ser, segons JCorom., un deix del seu idioma matern. — ⁴ Evidentment apareix també en castellà en el S. XVI (*DECH* v, 711b53). — ⁵ Wartburg, *FEW* XIV, 12, n. 10, considera el cat. *ultratge* un manlleu del francès, però com que en català el resultat fonètic de -ATÍCU és -atge igual que en francès, i que el mot apareix ja en Llull (i *ultratjós* en el Desclot), aquesta atribució és molt dubtosa. — ⁶ *AlcM* cita de l'ed. de J. Coroleu (1885), còpia de l'ed. de Buchon (1840), basada per la seva banda en ms. F, mitjan S. xv; l'edició del *NCl.*, basada en ms. A, fi S. XIII o començ S. XIV duu *ultratgès*, és a dir *ultragers*; cf. fr. *outrageur*, fr. arc. *outragièr* (God.). — ⁷ El cast. *trance* (*trance de batalla*, *batalla a todo trance*) sembla venir del mot català, més aviat que del fr. *outrance*, en la pronúncia popular de *a oltrança* amb *a- o ə-*, *a (a)ltrança* (més detalls sobre aquesta qüestió en *DECH* v, 601a50ss.). Amb aquest motiu eiv. *altranse* que ens dona PzCabr. té interès fonètic com a exemple del canvi de *o* àtona en *ə* (*oltrança* > *oltr-*) davant una *l* (molt velar en català), fenomen a què ens referirem més endavant, s.v. *ultracuidament*, i n. 8. — ⁸ La variant amb *oltra-*, que apareix al costat de *oltra-*, es deu a la tendència fonètica de canviar la *o*-àtona en *a-* davant *l* (so molt velar en català) per diferenciació, ajudant en aquest procés també la influència de *altre* per etimologia popular; notem que es donen amb certa freqüència el canvi de la *o* àtona en *a* en contacte amb *l* (*clotell* > *clatell*, *polpís* > *palpís*, *si molt convé* pronunciat normalment *si mæl kumbé*, *a altra hora* 'massa tard' < *a oltra hora*, i notem també que el cast. *trance* (*a toda trance*) sembla ser d'una pronúncia catalana *a (a)ltrança* > *oltrança* com hem observat ja en n. 7. — ⁹ *AlcM* inclou l'infinitiu antic *ultracuidar* a base del passatge d'Ausiàs March, *Poes.* VI, 35 («*ultrasuydant*, pens' haver bon esplet / d'aquell terreny qui buyda los graners») de l'edició d'A. Pagès; cal notar, però, que aquesta forma *ultracuydant* sembla ser una esmena gratuïta de Pagès, com en molts altres casos, car cap dels mss.